

ביאורים

בתקופה שבה נמצא האדם בעלייה רוחנית, כל חולשה וכישלון נראים בעיניו חמורים הרבה יותר. נפילתו ברשת החטא גורמת לו להיזכר בעבר שממנו טרח להתרחק, ולליבו מתגנב הספק שמא תכונותיו ומעשיו השליליים הם חלק בלתי נפרד מאישיותו. כביכול נחשף פרצופו האמיתי, ונדמה לו שמעשיו מעידים על אישיותו שהיא מקולקלת וללא תקנה. כדי להוציא את המחשבה הטועה הזו מן הלב מסביר לנו הרב קוק שדווקא בתקופת העלייה הרוחנית יכול להתגבר באדם היצר הרע. כיוון שהטוב שבו בולט יותר הוא יריגשו בכל נקודה שלילית שדבקה בנפשו, ובנוסף לכך כיוון שכוחותיו הטובים מתחזקים, יחד איתם נעורים גם הכוחות השליליים. לכן אם אדם החל בתהליך התשובה וחש שמתעוררים בו דחפים שליליים אף יותר מבעבר, אל ייחלש מכך אלא יתגבר וישתדל יותר בדרכו הטובה. עליו להזכיר לעצמו תדיר שהוא נמצא במגמת עלייה, הכישלונות אמנם רעים אך שינוי אינו נעשה ברגע, והדבר נכון גם בתהליך התשובה. חטא שאדם עושה בזמן שהוא מתעורר לתשובה אינו הופך לכשר חלילה וגם אותו יש להכליל בתוך תהליך התשובה, אך חשוב לזכור שהוא אינו מעיד על אישיות האדם כולה.

כמו כן אחד הדברים שיכולים לרפות את ידי האדם מהתשובה הוא הפרפקציוניזם. לאחר שהאדם גילה פגימה בנפשו הוא חפץ בכל מאוודו לתקנה, אך אם לא יהיה התיקון טוטאלי ומידי - רוחו תישבר וכל התהליך ייחשב ככישלון מבחינתו. כיוון שהוא מצפה מעצמו לשלמות רוחנית ולטוהרה נפשית, כל כישלון קטן יראה בעיניו ככישלון מוחלט. כדי שלא להגיע לייאוש, על האדם לזכור שהמרחק החוצץ בינו לבין הקדושה שהוא מייחל לה כל כך הוא פיסית בלבד. כלומר העובדה שהוא רוצה להיות נקי וטהור יותר מלמדת על הקשר העמוק והמהותי שלו לכך, אלא שבפועל הוא עדיין לא הגיע למדרגה זו. כדי להתעלות אל המדרגה העליונה שהוא חפץ בה, עליו להתמיד בתהליך התשובה ולזכור שהתוצאות אינן ניכרות מיד אלא רק בטווח הארוך.

גם בניית הקומה הגשמית חשובה לתהליך התשובה. אדם מחוסר אופי שלא יהיו בו רצונות ושאפיות ושלא יידע לדרוש מעצמו בכל תחום בחיים, גם לא יצליח להתעלות ולהתמודד עם קשיים רוחניים.

הרחבות

• מדוע יצר הרע מתגבר דווקא כשמנסים להתעלות?

שְׁעַם מֵה שְׁנֵתְעוֹרֵר... מִתְגַּבֵּר בּוֹ הַיֵּצֵר הָרַע יוֹתֵר. הרב קוק מדבר כאן על תופעה שעלולה לקרות: שאדם מנסה להתעלות בעבודת ה', ודווקא אז ייצרו מתגבר עליו יותר. אחת הסיבות לכך היא, שהאדם ברצונו להתעלות, מרחיב את הרצון שלו, עד שפעמים הוא מתרחב למחוזות שאינם רצויים, וכמו שתיאר הרב קוק: "...על ידי התעלות נפשית עליונה, נתרחב הרצון, ומתוך כך נמשך לפעמים לדברי הנאה רשותיים יותר מהמדה הראויה", על מצב זה אומר הרב שאין לאדם לדאוג ולחשוש: "אף על פי שצריך למהר לשוב בתשובה... בכל זה יהיה לבו סמוך בטוח בד', כי לא יתן לעולם מוט לצדיק" [שמונה קבצים ג קלח].

• חיזוק הגוף כבסיס לחיזוק הנשמה והרצון

בְּיַחַשׁ הַגּוּף וְחִזּוֹק פְּחוּתָיו. הרב קוק, כותב במקום אחר, בעניין התקדמות העולם, שככל שהעולם מתקדם, כך הוא מתעלה ומתורום. ההתקדמות הזו מביאה עימה צורך לכך שהרצון יתחזק בעולם, ויחד עימו מגיע: "התור של חיזוק הגוף למטרות נעלות". מכיוון שכך, חיזוקו של הגוף חשוב מאוד, עד שהוא שקול כנגד מעלות רוחניות שהושגו בעבר דווקא על ידי תעניות וסיגופים. הרב קוק מוסיף עוד, שתופעה זו מתקיימת לא רק אצל אנשים פרטיים, אלא גם בעם כולו. נוצר צורך לגילוי הכוחות הגשמיים של האומה, דבר שקורה במיוחד בדור 'עיקבתא דמשיחא' שקודם הגאולה השלימה, אולם אותו צורך אינו צורך גשמי בלבד, אלא המגמה הפנימית שלו היא להעלות את אורה של הנשמה. [אורות הקודש חלק ג, מוסר הקודש נד].

שאלות לדין

א. במקרה שהעשייה הטובה מעוררת גם את יצר הרע, מה יהיה אם נגלה שהנזק רב על התועלת?
ב. מה הקשר בין הפסוק "ימין ד' רוממה..." לבין רעיון הפסקה?

יט. אֶפְלוּ אִם רוּאָה אָדָם, שְׁעַם מֵה שְׁנֵתְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ לְהַחְזִיק בְּדַרְךְ יִשְׂרָאֵל וּלְהַתְגַּבֵּר יוֹתֵר בְּעִבּוּדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, מִתְגַּבֵּר בּוֹ הַיֵּצֵר הָרַע יוֹתֵר* וּמְפִילּוֹ לְתַאֲוֹת וְשִׁפְלוּת, מִכָּל מְקוֹם לֹא יִתְחַרֵּט כְּלָל עַל הַתְּגַבְּרוּתוֹ וְיוֹסִיף גְּבוּרָה עַל גְּבוּרָתוֹ, וְעַל הַמְּכַשׁוּלִים שֶׁאַרְעוּ לוֹ בְּדַרְךְ עֲלוּיֵי יִשׁוּב בְּתִשׁוּבָה, וַיֵּדַע שֶׁכָּל זֶה כְּלוּל בְּכָלֵל טְעָה בְּדַבַּר מִצְוָה* דְּפִטוּר מִחֻטְאָת, וְלֹא יֵרָא כְּלָל, כִּי אִם יִרְאָה, קִדְּשָׁה וּתְשׁוּבָה יִקַּח מִכָּל דְּבָר.

כ. בְּרַפְיֹן הַרְצוֹן, הַגּוֹרֵם כְּמָה מְכַשׁוּלִים, אֲשֶׁם הַרְבֵּה חֶסְרוֹן הַפֶּחַ הַגּוֹפְנִי*, אִף שֶׁגַם הוּא* אַחַז בְּכְמָה גּוֹרְמִים מוֹסְרִיִּים, מִכָּל מְקוֹם בְּתַקוּן הַתְּשׁוּבָה צְרִיכִים לְדַקְדָּק עַל כָּל הַגּוֹרְמִים לְרַפְיֹן הַרְצוֹן, וּלְהַשְׁתַּדֵּל בְּתַקוּן כְּלָלִי, בִּין בְּיַחַשׁ הַמוֹסֵר וְהַטָּהֵר הָרוּחָנִי, בִּין בְּיַחַשׁ הַגּוּף וְחִזּוֹק כְּחוֹתָיו*, כְּדֵי שִׁיְהִיָּה הָאִמִּץ הַנִּפְשִׁי כְּצוּי בְּיֵתֵר תַּקוּן וְשִׁכְלוּל בְּסִיסִי.

כא. כְּשֶׁמְצַרֵּים דְּבָרִים נִשְׁגָּבִים, שֶׁאֵינוּ רְחוּקִים מְקַנְנִים וּמְכִיִּשְׁתָּם בְּפִעֵל, צְרִיכִים אֲנוּ לְדַעַת, שֶׁהַרְחוּק הֵזֶה אֵינָנו כִּי אִם רְחוּק גּוֹפְנִי וְלֹא נִפְשִׁי*. עַל כֵּן לְתִשׁוּבָה אֲנוּ צְרִיכִים, כְּדֵי שֶׁנִּהְיֶה קְרוֹבִים לְאוֹר הָאֱדִיאֵלִי הַמְּתַנַּחֵץ בְּרַעֲיוֹנָנוּ, אֲבָל לֹא לְבֹא לִידֵי עֲצִבוּת וּבְטוּל הַמְּטַשְׁטֵשׁ אֶת אִמְצֵי הַחַיִּים כִּי אִם בְּטוּל פְּנִימִי עֲדִין, הַמְּשַׁפֵּיל אֶת הַצַּד הַמְּכַלֵּעַ שֶׁבָּנוּ וּמְרוֹמֵם אֶת כָּל מַהוּת הַטּוֹב וְהַעֲדִין, "יְמִין ד' רִמְמָה, יְמִין ד' עֲשָׂה חֵיל".

שְׁעַם מֵה שְׁנֵתְעוֹרֵר וכו' - לפעמים דווקא העלייה בקדושה גורמת להתגברות היצר (להבנת סיבת הדבר ראה בפרקנו סעיפים ב, יח, לא). **טְעָה בְּדַבַּר מִצְוָה -** מתוך טרדתו וזריזותו במצווה טעה ונכשל באיסור [שבת קל"ו ע"א]. **אֲשֶׁם הַרְבֵּה וכו' -** החולשה הגופנית משפיעה על חולשת הרצון. **שֶׁגַם הוּא -** רפיון הרצון. **גּוֹפְנִי וְלֹא נִפְשִׁי -** כמותי חיצוני ולא איכותי-פנימי [הערת הרב צבי יהודה קוק].

ביאורים

בני האדם טובים הם מיסודם. לכן, לעתים האדם מוצא את עצמו במלכודת. יש בו הרבה שאיפות לטוב המצויות בגלוי ובנסתר, אך בבחירות שעשה, הוא פגם הרבה, החמיץ, והפסיד. האדם שבור, מיואש, ואין בו די כוחות כדי להמשיך כך את חייו, כדי להמשיך כך לקיים מצוות, וכדי לחיות בצורה נורמאלית. אפילו האמון שלו בקבלת תפילותיו ובהצלחת ניסיונותיו לרומם את עצמו כלפי מעלה נפגם קשות. מה יעשה האדם? כיצד ייצא מהמלכוד ומההרגשה הקשה שמביאים החטאים?

הבושה מהחטאים היא בעצם תופעה טבעית. והרי האדם טוב מיסודו, ומטבעו הוא מתבייש לחטוא. על אף שהבושה היא תחושה טבעית - הוא כבר עשה את הצעד הראשון אל התשובה, התחלה ראשונה של כפרה. שהרי הצעד הראשון אל התשובה שקבעו חז"ל הוא - הכרת החטא, הכרת הרוע שבמעשיו, "בין לבבו כי רע ומר עזבו את ה'" [שערי תשובה שער א י]. נמצא שבבעיה עצמה נמצא הפתרון - עצם הבושה הגדולה היא כבר צעד של ממש אל התשובה. כל עוד האדם טובל מדבר מה, והדבר אינו מסתדר עם הנפש שלו - ודווקא כך יש לו סיכוי לצאת ממנו.

לכן, מעצם הבושה יש לשמוח. ואז, את תחושת הבושה ואת הסלידה מהחטא, יש להרחיב, ולהפנים עד כמה החטא רע, ומתוך כך לעזוב את החטאים ולהחליט שלא לשוב אליהם עוד. אז האדם נהיה חדש, שמח, וכוחותיו שבים אליו, עד שבעזרת הקב"ה, זוכה האדם להפוך את חוסר האמון בעצמו ובתפילותיו לאמונה גדולה ולשמחה, ואפילו מידות רעות שהיו באדם כעונש על חטאיו, מגיעות לתיקונם.

הרחבות

• מדוע חשובה הבושה שבחטא

הבושה שמתבטאים בפנימיות הלב מפני החטא. המשנה במסכת אבות משווה בין 'עו פנים' לבין 'בושת פנים': "עו פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן" [אבות ה כ]. דברי חז"ל הללו צריכים ביאור, מדוע הדבר המבדיל בין הראוי לגיהנם לראוי לגן עדן הוא בשאלה אם האדם הוא עו פנים או לא, ולא מעשיו של האדם הם המבדילים?

הרב קוק מתייחס לעניין זה, כשמסביר את מאמר חז"ל: "כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו" [ברכות יב:], ואלה דבריו: "הרעות כשהן מתעצמות בטבע הנפש להיות עצם מעצמיו, לא יוכל העושה הרע להרגיש כל רגש של בושה, שהרי כל הרעות הם לפי ערך כבודו שהושפל... אמנם בהיות האדם מרומם נפשו למעלה משפלות השחיתות, אז ישוב להתבייש בכל פועל רע, וצער הבושה ירשים יותר את תיעוב הרע וחשק הטוב שנחסר לו, עד שאם עוד לא הספיק להתעצם בטוב, אבל כבר אבד הרע ערכו מלהיות לו קנין טבעי. על כן בערך זה מוחלין לו על כל עונותיו, כי רגש הבושה הטוב כשמתעורר בנפש מתפשט הוא גם כן על כל חלקי הרעות לתעבן, על כן כבר ראויה היא הנפש ההיא להיות במחיצת צדיקים וטהורים, ואם שרידי הרע הדבקים על הפעולה צריכים להתבער על ידי עונש ויסורין, זה יעשה ד' בחסדו, אבל יסוד הנפש כבר ניצלה..." [עין אי"ה ברכות פרק א קסט].

שאלות לדין

- האם מיעוט האמונה בתפילה, המתואר בדברי הרב קוק, הוא חיובי?
- היכן הוא מקור הבושה? מהי בעצם הרגשת בושה?

כב. מעוט האמונה בתפלתו, שבא לא מפני חסר אמונה בהשגחה האלהית חס-ושלום, מיעוט האמונה בתפילה אלא מפני דכאות לבו¹ מרב עוונותיו ועצם שברון רוחו בתשובתו, סופה שתתהפף לאמונה עליונה ואדירה, בימין ד' רוממה, שתעשה נפלאות גדולות בעזרת השם יתברך המדרין עניים במשפט ומלמד עניים דרכו.

כג. אם אדם נשפל כל-כף בדתו, עד שמרב מרירות נפשו על עצם ירדתו המוסרית, דיכאון הלב על הכל חטאתיו, איננו יכול להרים ראש לעסק בתורה ובמצוות, בישובו של עולם ובחברת הבריות, במנוחה ושמחת נפש בריאה - צריה הוא לשים אל לבו, כי מדכאות לב פזאת על כל עוונותיו הרי הוא ודאי באותה שעה בעל-תשובה גמור, ואם כן כבר שגכה מעלתו, ויוכל להניח דעתו ולשוב לשמחתו וחדות רוחו ולעסק בכל הטוב מתוך לב שקט ושמח, כי טוב וישר ד'.

כד. הבושה שמתבטאים בפנימיות הלב מפני החטא, אף על פי שהיא דבר שבטבע, מכל-מקום יש בה קצת כפרה. וכשמשמים הלב להרחיב את הבושה, כל מה שהיא מתרחבת הרי היא מרחבת את חוג הסליחה על כל החטאים כלם². כי הרי הם שכיכים זה לזה בתוך של עברה גוררת עברה, ואם כן המתבייש מאחד מחטאיו - מפלם הוא מתבייש, והרי התשובה של יראת ד', שהיא הבושה, מתפשטת על כל פשע קומתו³, ומתפפר לו בזה אפלו מחטאים דבעיניו בהו תשובה רבתיא דחזיא לחפאה על כל עובדוהיה⁴.

כה. המדות הרעות הן פאות לפעמים בתורת ענש על חטאים קודמים, ואין די במה שישתדל האדם להטהר מהן בעצמן⁵, שלא ישוב לטהרתו כי אם פשיפשפש במעשיו וישוב מהעוונות שגרמו את אותו הענש של נפילת מדותיו.

עונש המידות הרעות

¹ **מפני דכאות לבו** - שאיננו ראוי שתתקבל תפילתו. **שגכה** - חזקה ומרוממת. **להרחיב את הבושה** - להעמיק במשמעות החטא ולהגדיל את הרגשת הבושה. **על כל החטאים כלם** - 'כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו - מוחלין לו על כל עוונותיו' [ברכות יב:]. **שעור קומתו** - מכלול אישיותו. **דבעיניו בהו תשובה רבתיא וכו'** - שצריך לשוב עליהם תשובה גדולה שראויה לכסות על כל מעשיו. **ואין די וכו'** - משום שלא תיקן את שורש הקלקול שהוא חטאיו הקודמים.

ביאורים

לימוד תורה שונה לחלוטין משאר סוגי הלימוד והחכמות שבעולם. ההצלחה בשאר החוכמות תלויה ברמה האינטלקטואלית של האדם ובהשקעתו. לעומת זאת, ההצלחה בלימוד התורה תלויה בעיקר ברמתו המוסרית והרוחנית של האדם. התורה נמשלה פעמים רבות לאישה. ככל שרמת הקשר והחיבור הנפשי בין בני הווג גדול יותר כך האישה מגלה את צפונות לבה, והקשר הווגי אינו נשאר ברובד החיצוני והטכני בלבד. כך גם התורה. ככל שאדם קשור יותר להדרכתה של התורה וחי חיים מוסריים לאורה, כך התורה מגלה לו את סודותיה. ולכן אדם שחש שלימוד התורה מר לו ואינו מחייה אותו - הדבר מעיד שמשוהו בו צריך תיקון ולא על כך שהתורה אינה מתוקה חלילה. כאשר האדם אינו נאמן לעצמו ולטבעו, אלא חי לפי תרבות זרה - הוא מתייחס לתורה, כאחת מחכמות החול. ממילא הוא אינו רואה את האור הגדול שבתורה והיא אינה מתוקה לו. האדם צריך לחזור בתשובה מהכיוון הרוחני השגוי של חייו ולחזור לחיות על-פי הטבע הישראלי של נשמתו. כך הוא יגלה שהתורה היא המתאימה ביותר לנשמתו ויתחיל להרגיש את המתקנות והנעימות בלימוד התורה. כשזה יתרחש ממילא גם ההבנה שלו בתורה תהיה צלולה וברורה יותר והוא יבין לעומק את חכמת התורה. יתרה מזאת, היחס הזה לתורה יגרום להפריה הדדית. כשם שבעקבות הקשר הווגי נולדים בנים ובני בנים, כך גם בקשר הנכון לתורה נולדות הבנות חדשות וחדושים נפלאים, שלא היו מתגלים קודם לעולם. הקשר בין לימוד התורה לתשובה מגיע גם מהכיוון ההפוך. לימוד התורה משפיע על הרצון לחזור בתשובה. ולא רק לימוד תורה במובן הישיר אלא גם ההתבוננות על כל הסדר המופתי שקיים בעולם, היופי והטוב - גורמת לאדם לרצות להיות חלק מאותה בריאה נפלאה שעושה את רצון ה'. ייתכן שהאדם ירגיש פער עצום בין מה שהוא למד למקום שהוא נמצא כעת. והדבר יוצר תחושות שונות: תחושה של פחד, מה יהיה על אותם ימים שבזבזתי ולא מימשתי את אישיותי, או תחושת עלבון פנימי שכביכול הנשמה נעלבת שהזנחתי אותה לטובת הנאות העולם הזה, או תחושת טומאה מכיוון שהאדם חש את הקלקול הגדול והריחוק העצום שלו מקדושה ומטהרה. תחושות אלה של הנשמה הן תחושות אמיתיות, ולכן האדם צריך לעשות תשובה רצינית ועמוקה ביחס לדרכו וביחס לכיוונו בחיים. אם יתעלם ויתקן רק מספר מעשים ותו לא, זה בבחינת 'לשים פלסטר' על פצעה המדמם של הנשמה. הפצע ישוב ויפרוץ ונשמתו תמשיך לזעוק מחבליה. תשובה כזאת שנובעת מהתבוננות על התורה ועל החיים מובילה להתחברות מחדשת לחיים ולא לניתוק ולהתנזרות, שהרי האדם רוצה להיות חלק מהבריאה שעושה רצון בוראה. זו תשובה שמשיבה את הקדושה למקום הראוי לה, למקום שבו היא מובילה ומדריכה את החיים.

הרחבות

• המפגש הנכון עם העולם הזה

מתוך התשובה האמתית הטהורה צריכים לשוב אל העולם. המפגש של האדם עם העולם הזה, הוא מפגש מורכב. את גודל המורכבות במפגש שכזה ביטא המסילת ישרים בפרק הראשון של ספרו: "כי אם האדם נמשך אחר העולם ומתרחק מבוראו, הנה הוא מתקלקל, ומקלקל העולם עמו. ואם הוא שולט בעצמו ונדבק בבוראו ומשתמש מן העולם רק להיות לו לסיוע לעבודת בוראו, הוא מתעלה והעולם עצמו מתעלה עמו. כי הנה עילוי גדול הוא לבריות כולם בהיותם משמשי האדם השלם המקודש בקדושתו יתברך".

הרב קוק מלמדנו כאן, שלאותה התמודדות מורכבת צריך לבוא דווקא מתוך תשובה אמיתית וטהורה, ואז יוכל האדם לגשת אל ענייני העולם הזה בטהרה, ולהעלות את כל העולם ולא להשתעבד אליו.

מי שזוכה למעלה עליונה, עד שמגיע למדרגת הקדושה, זוהי שכל המפגש שלו עם העולם הזה יהיה בדרגה אחרת לגמרי, וכדברי המסילת ישרים על ה'קדושים': "ומעתה המאכל שהם אוכלים הוא כקרבן שעולה על גבי האישים, כי ודאי הוא שיהיה נחשב לעילוי גדול אל אותם הדברים שהיו עולים על גבי המזבח כיון שהיו נקרבים לפני השכינה... כללו של דבר ענין הקדושה הוא שיהיה האדם דבק כל כך באלהיו, עד שבשום מעשה אשר יעשה לא יפרד ולא יזוז ממנו יתברך, עד שיותר יתעלו הדברים הגשמיים אשר ישמשו לאחד מתשמישיו במה שהוא משתמש בהם, ממה שיורד הוא מדביקותו ומעלתו בהשתמשו מדברים גשמיים" [פרק כו].

שאלות לדין

- א. כיצד שבים בתשובה מ'חיסרון בטבע הישראלי של הנשמה'?
- ב. כיצד תשובה מאהבה משפיעה על לימוד התורה?

הצלחת נטע רבקה בת יעקב

כו. מעוט מתיקות נעימת התורה בא מחסרון בטבע הישראלי של הנשמה, שצריכים לתקנה על ידי תשובה מקוננת לחסרון זה, וכיין שזונתנים את הדעות לתקן את החסרון, מיד חוזר האור העליון של הטבע הקדוש של הנשמה לזרחה, וחוזרת מתיקות התורה להגלות.

כו. לפי ערך בהירות התשובה שלפני הלימוד תגדל בהירות ההבנה של הלימוד, השכל מתרומם על פי סוד התרוממות הרצון, והוא מתבנה לפי המדה של בהירות הרצון.

כח. תשובה עלאה, שבה מאהבה גדולה ומתוך הפנה ברורה, מעלה את כל התכן הלימודי במדרגה של הפנה ונביעה, פזאת, שאין דגמיתה בשום תכן למודי מצד עצמו.

כט. הכל מסייע להרמת הרוח לתשובה עליונה: כל התורה, כל המדע, כל הפנה, כל ידיעת העולם והחיים, כל ההתערבות בין הבריות, כל תכונת הישר והצדק, וכשאתם מרגיש פחד, עלבון פנימי, טמאת גויה ונפש, צריף הוא לדקדק בכל יכלתו בכל צדדי החסרון שלו, ולתקנם. ולא יעסק בזה באפן שטחי, כי אז יוסיף ירידה על ירידתו, כי אם בעיין חודר ובאמץ רוח טהור.

ל. דוקא מתוך התשובה האמתית הטהורה צריכים לשוב אל העולם, ואל החיים, ובזה משיבים את הקדושה על מכוניה וממליכים את השכינה בעולם.

מיעוט מתיקות התורה

בהירות התשובה והלימוד

תשובה עלאה מעלה הלימוד

הכל מסייע לתשובה

השיבה אל העולם

הלימוד - לימוד תורה. **השכל** - יכולת הבנה של תורה ותוכן של קודש. **עלאה** - עליונה. **הפנה** ו**נביעה** - יצירה והתחדשות. **כל הפנה** - גבורה פיזית ונפשית. **גויה** - גוף האדם. **בכל צדדי החסרון** - הצדדים המפורטים בתחילת הפסקה. **לשוב אל העולם** - לשוב ולעסוק בענייני הגשמיים והחברה.

ביאורים

לחטאים יש השפעה הרסנית על נפש האדם. החטא מרחיק את האדם מהקב"ה ומנתק אותו ממקור הקדושה והחיים. בפסקאות אלו הרב קוק מבאר עוד מספר השפעות של החטא:

יכולת התמודדות - האדם במהלך חייו עלול להיקלע לעת צרה. צרה היא מלשון צר, מצומצם, חנוק. זהו מצב שבו אין לאדם אפשרויות רבות והוא חש שהוא נמצא בבור תחתית ואין לו שום חבל הצלה. אדם שדבוק בתורה ובמצוות לא מתרשם מהמצב הנוכחי. הוא יודע שישועת ה' כהרף עין, וחש שמתוך הקושי תיוולד ישועה גדולה. לעומת זאת, אדם שלא שמר באדיקות על פריי המצוות או שלימוד התורה שלו אינו משמעותי ומרכזי אצלו בחייו, ירגיש שאין לו כוח להתמודד. שהוא נשבר ומתמוטט. במצב זה הוא חש עד כמה התורה והמצוות נותנים כוח להתמודד, מה שלא חש בימים כתיקונם. עכשיו הוא מרגיש בדיוק עד כמה הרפיון שלו בעבודת ה' משפיע עליו ואין לו יכולת התמודדות מול המצב הקשה. דבר זה מעורר אותו לשוב בתשובה. הקב"ה ברוב רחמיו מקבלו בתשובה ומיד נותן לו כוח להתמודד. קשיי הצרה הפכו למנוף לצמיחה רוחנית ולתשובה גדולה שמחדשת את כל עבודת ה' אצל האדם.

התדרדרות רוחנית - חטא שלא חוזרים עליו בתשובה מיד מביא תהליך הרסני. כל זמן שלא שבים בתשובה יש בנו מציאות של חטא שיוצר ריחוק בינינו לקב"ה. כל רגע ורגע מצטבר בתוכנו חטא ועוד חטא. הנפש מתרגלת למצב זה. הזעזוע הראשוני לאחר החטא נדם, האדם עובר הלאה והחטא מתקבע בנפשו. במצב זה כבר קשה מאוד לשוב בתשובה. תהליך זה הוא נכון עבור כל חטא לפי מדרגתו של האדם. לכן צריך לשוב במהרה בתשובה ולא לחכות לקביעת החטא בנפשו.

יכולת לקלוט קדושה - החטא מונע מהאדם לקלוט תכנים של קדושה. לכן לפני שבת קודש האדם צריך לשוב בתשובה כדי להיות מסוגל לקבל את קדושת השבת.

הרב קוק מוסיף ואומר שגם ביציאת השבת צריך אדם לשוב בתשובה בשל המצב הרוחני שהיה שרוי בו, על אף שהוא לא חטא במונח הפשוט. אך להיות באותו מצב נפשי גם בשבת וגם ביום חול זהו חטא. למשל, אדם אוכל שלוש סעודות בשבת, וסעודות אלו הן קודש. אם האדם לא יעשה את ההבחנה בין סגנון האכילה ביום חול לסגנון האכילה בשבת הוא עלול להימשך אחר תאוות האכילה בימות החול ובכך יחטא. גם להיות ברמה רוחנית גבוהה בזמן הלא מתאים יכולה להביא לקלקול ולכן צריך לשוב עליה בתשובה, ולהתאים את המצב הנפשי לזמן שבו האדם נמצא.

הרחבות

• הקשר שבין שבת לבין תשובה

בְּעֶרְב־שַׁבָּת קִדְּשׁ צְרִיכִים לְעֶסֶק בְּתְשׁוּבָה עַל כָּל הָעֶבֶר בְּיָמֹת הַחֹל. הרב קוק קושר כאן בין עשיית תשובה לבין קבלת קדושת השבת. מהו הקשר שבין שבת לבין תשובה?

הרב קוק, מבדיל במקום אחר בין שני סוגי חיים שהאדם חי בעולם - הסוג הראשון הוא החיים הפנימיים - חיי הקודש, והסוג השני הוא החיים החיצוניים, שהאדם חי סביב עיסוקו בעולם הזה. תפקידו של האדם בעולם הוא לקשר בין החיים הפנימיים לחיצוניים. אלא שמשמיה זו קשה, כיוון שהאדם בהיותו עסוק בחיי החומר ונתון תחת עולו של יצרו הרע, מתרחק מהחיים הפנימיים.

הפיתרון להתרחקות זו הוא השבת. השבת עושה שתי פעולות: היא מחזקת את חיי הקודש של האדם, ומקרבת את חיי החומריים אל הקודש, דרך הלכות שנועדו לחזק את קדושת השבת גם בצדדים החיצוניים, כלבישת בגדים מיוחדים וכדומה. [עולת ראה חלק ב עמוד כח].

לפי זה, נוכל להבין את דברי הרב כאן. כדי לקבל את קדושת השבת בלא שום מניעה, וכדי לחיות חיי קודש, צריך להיכנס לשבת מתוך תשובה על המדריגות שבהם היה האדם במשך השבוע.

שאלות לדין

- מדוע באיחור התשובה יש חטא בכל רגע בפני עצמו?
- איזו הארה מיום השבת יכולה להזיק בימות החול?

לא. "כָּל הַמְרֻפָּה עֲצָמוּ מִדְּבָרֵי תוֹרָה אֵין לוֹ כֹּחַ לַעֲמוֹד בְּיוֹם צָרָה", והוא הדין אֶפְלוּ בְּמִצְוָה אחת, וְהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוא בְּרַב חֶסֶדוֹ מְעוֹרָר רַחֲמָיו לְזַכֵּר בְּעֵת צָרָה אֶת צְדָדֵי הַטוֹב וְהַתְּעוֹרָרוֹת הַקְּדוּשָׁה שֶׁל דְּבָרֵי תוֹרָה וּמִצְוָה, וּמִתוֹךְ הַצָּרָה טוֹעֲמִים כָּל פְּרָט וּפְרָט מִפְּרָטֵי הַהִתְרַשְׁלוּת שֶׁל תוֹרָה וּמִצְוָה, וְשָׁבִים בְּתְשׁוּבָה וְהַקְב"ה מְקַבֵּל, וּמִתוֹךְ צָרָה מְמַצֵּא פְדוּת וְרוּחָה.

לב. צְרִיף לְמַהֵר לְשׁוּב בְּתְשׁוּבָה עַל כָּל חֲטָא, אֶפְלוּ אִם יִהְיֶה מִהֲדַבְּרִים הַקְּלִים מְאֹד, כִּי אַחֲרֵי הַתְּשׁוּבָה דוֹמָה לְאַחֲרֵי טְמֵאָה בְּמִקְדָּשׁ וְשֶׁהֵיִת כְּלָאִים בְּלִבִּישָׁה וְשֶׁהֵיִת חֲמִץ בְּפֶסֶח, שֶׁכָּל רֶגַע בְּפָנָי עֲצָמוּ הוּא חֲטָא מְיֻחָד, וּבְהַכְפֵּל חֲטָא קַל הַרְבֵּה פְּעָמִים הֵרִי הוּא פְּעוּבוֹת הָעֲגָלָה. וְכֵן מִי שֶׁהוּא בְּמִדְרָגָה שֶׁל הַשְּׂגוּת עֲלִיוֹנוֹת צְרִיף לְשׁוּב בְּתְשׁוּבָה עַל כָּל דְּבוּר יִתֵּר שֶׁיִּצְא מִפִּיו אוֹ אֶפְלוּ דְבוּר נְחוּץ וְקְדוּשׁ בְּלֹא קְדוּשָׁה פְּנִימִית, שְׂכָלִית וְהִרְגָּשִׁית, הָרְאוּיָה לוֹ לְפִי מִדְרָגָתוֹ.

לג. בְּעֶרְב־שַׁבָּת קִדְּשׁ צְרִיכִים לְעֶסֶק בְּתְשׁוּבָה עַל כָּל הָעֶבֶר בְּיָמֹת הַחֹל, כְּדִי לְקַבֵּל קְדוּשַׁת שַׁבָּת בְּלֹא שׁוּם מְנִיעָה מִכָּל דְּבַר חֲטָא וְעוֹן. וּבְמִוְצְאֵי שַׁבָּת קִדְּשׁ צְרִיכִים לְשׁוּב בְּתְשׁוּבָה עַל הַתְּכַן שֶׁל הָאֲרֵת הַשַּׁבָּת, שֶׁיִּהְיֶה נָקִי בְּלֹא שׁוּם תְּעַרְבָּת, כְּדִי שְׁאוֹתָם הָעֲנִינִים, שֶׁמִּפְּנֵי קְדוּשַׁת הַשַּׁבָּת הֵם מִתְבַּטְּלִים וְאֵינָם יְכוֹלִים לְפַעֵל וּלְהַזְיֵק, לֹא יִפְרִיעוּ אֶת מְהֻלָּה הַפְּשָׁרוֹת שֶׁל יָמֹת הַחֹל, שֶׁאֵין בָּהֶם אוֹתָה הַהֲגָנָה. וְהֵיוּ עֲנִין קְדוּשׁ יָדִים וְרַגְלִים שֶׁל פְּשִׁיטת בְּגָדֵי הַקְּדוּשָׁה שֶׁל כְּהֵן גְּדוֹל בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים. כִּי אוֹתָם צְחֻצוּחֵי טְמֵאָה הַמְתַּפְּרָצִים לְתוֹךְ הַקְּדוּשָׁה, וּמִפְּנֵי גְדֹל אוֹר הַקְּדוּשָׁה הֵם מִתְאַמְצִים לְהִתְדַבֵּק בּוֹ, וּבְעֵת שְׁלִיטַת הַקְּדוּשָׁה עֲצָמָה אֵינָם יְכוֹלִים לְעֲשׂוֹת מְאוּמָה, אֲבָל אַחַר עֵבֶר הָאֲרֵתָה צְרִיכִים לְהַשְׁמִיר מֵהֶם עַל יְדֵי תְשׁוּבָה גְדוֹלָה רַבַּת הַחֲדוּהָ הָעוֹ וְהָעֲנוּהָ.

ביאורים

יראת ה' הכרחית לכל אדם ובפרט לבעל התשובה שעליו לפרוש מהחטא. בלב הרבה אנשים נטועה מחשבה שיראת ה' שייכת לכוחות הרגש, ולכן אין צורך בלימוד שכלי כדי לפתחה. אך ההיפך הוא הנכון, כדי להיות ירא ה' באמת יש צורך בלימוד עיוני ומעמיק בענייני היראה [עיי' בהקדמה למסילת ישרים]. יניקת 'עבודת היראה' מהחכמה הלימודית צריכה להיות תמידית. לא די בבירור באופן כללי, כיצד האדם מגיע ליראת ה', אלא יש צורך בלימוד ובחשיבה, כיצד לבטא במעשים את פרטי היראה. עקב יניקת 'היראה' מהחכמה נוצרת גם השפעה הפוכה וכך החשיבה השכלית מתקדשת מתוך הדרכתה של היראה.

כדי להתעלות בעבודת ה' לא די ביראה שהיא מביאה בעיקר ל'סור מרע', אלא יש צורך גם בשאיפות גדולות שיובילו את האדם במעלה 'עשיית הטוב'. השאיפות הגדולות נותנות לאדם מרץ לעשייה העתידית, ומדריכות אותו בדרך הישר. השפעת השאיפות הגדולות לא מסתכמת בחיים העתידיים בלבד, אלא בכוחן לתקן את העבר. החטאים פיתחו באדם רצונות רעים ורדודים המקשים על האדם בתהליך התשובה. אולם בכוח השאיפות הטהורות ליומם שוב את הרצון, ולגייס את כל כוחות האדם, שהשתמש בהם עד עתה לעשיית זדונות, לשם עבודת ה' - "זדונות נהפכים לזכויות".

ידועה הדרכתו של הרמב"ם שאדם הנוטה לדרך קיצונית מסוימת, עליו לנטות לקיצוניות השנייה כדי להגיע לדרך הישר. ברוח זו מדריך הרב את בעלי התשובה. בעל התשובה היה שרוי במציאות הנמוכה של החטא, וכדי לתקן את דרכו עליו לנהוג לעת עתה בדרך קיצונית נגדית. עליו לנהוג בחסידות ולדבוק בשאיפה לתשובה. אולם יש אנשים בעלי אופי שונה, להם מתאים יותר לנהוג על מי מנוחות, בדרך המאזנת מיד לאחר חזרתם בתשובה. וישנו גם סוג שלישי של אנשי קודש להם מתאים לנהוג באופן קבוע בהנהגותיו הקיצוניות של בעל התשובה.

הרחבות

• בין בעל תשובה לצדיק

בעל תשובה מכרח ללכת בדרך עילונים... ישנם אנשים כאלה שנולדים בטבע להיות אפשו להם להיות צדיקים מעקרים. הרב קוק מבדיל כאן בין שני סוגים של בני אדם. כאלה שתכונתם מאפשרת להם ללכת בדרך של צדקות ללא עליות וירידות מרובות, לעומת כאלה שכל הזמן צריכים להיות עסוקים בתשובה, ש"הם הם הקרואים להיות חסידים ואנשי קודש".

חילוק דומה, מצינו בדבריו בפסקה שכותרתה: 'האופי הקבוע והמתנדד': "ישנם אנשים אשר עשה אלהים אותם ישר, שתכונתם שוקטה, וההדרכה הישרה והמנוחה הפנימית היא גורלם הקבוע להם. אמנם אם יתיגעו בתורה, במוסר ובחכמה יעלו במעלות גדולות, אבל בכל אופן הנם אנשי יושר טובים והגונים. גורלם של אלה הוא להיות עסוקים במקצעות המעשים בפועל או בחכמות המעשיות. הצד המוסרי שלהם עומד הוא על עצמו, על עמדו ומנוחתו, יוכל להיות שלא יעלה למעלה רוממה, אבל גם לא ישפל למדרגה שפלה.

אבל סוג שני נמצא שאין בהם מנוחה, עומדים הם תמיד בשיקול, להיות עולים עד לרום שמים, או גם לרדת למעמקי תהומות. אלה צריכים הם לתקן את אישיותם הרוחנית מדי יום ביומו. אלה כשיסגלו לעצמם את אותה הדרך שהם צריכים לה, יעלו מעלה מעלה, אבל אם יעזבו אותה, עלולים הם לרדת מטה מטה. אלה הם שהם צריכים להיות עסוקים תמיד בתורה ועבודה, במוסר וברגשי קודש, וחלילה להם לפרש לדרך ארץ, ולחכמות מעשיות" [אורות הקודש ג, מוסר הקודש פח].

שאלות לדין

- מדוע כל כך חמורה יראה שהיא נפרדת מחכמה? וכי אין לה ערך כשלעצמה?
- כיצד ידע אדם אם הוא מאלה שנולדו עם טבע להיות צדיק ואין הכרחי לו להיות חסיד?

הצלחת קידר קלמן בן יצחק ומשפחתו

לד. אסור לה להיראה° שתהיה מפרדת מהחכמה כי-אם תמיד תהיה מחברת לה ויניקת יראה וחכמה ממונה, וממילא משפיעה עליה, וזה נוהג בין בהזרחה הפללית° של הברקת היראה והחכמה בנפש, בין בכל הפרטים המסתעפים שלהם, שעל כל פרט של פרטי היראה צריכה החכמה להאיר את אורה, ומתוהך כל פרט מפרטי החכמה צריכה יראת אלהים, בכל ערכיה, המעשי, המדתי, הרגשי, וגם הדמיוני, להיות מתפרנסת, ומהחבור המתאים של אלה שני המאורות מאירה נשמות האדם, והופעת התשובה, רויית העדן, השמחה והחיים, באה לעולם.

לה. השאיפות השכליות הבהירות מרוממות את האדם מעל חוג המעשה המצומצם°. השאיפות השכליות הבהירות בשעה שהן מבססות יפה הן מזרזות אותו בתקון המעשה של להבא ומישרות לפניו את דרך החיים. אמנם פועלות הן גם כן סקול דרך תשובה על העבר, שאין קלקול המעשה חוסמים את ארח חיו, מפני שהוא מפיר בבהירות עד כמה אור הדעת, המכינה ומייסדת את התשובה, עוקר את כל שרשי הרע מיסודם העקרי ומחזירם לטובה, וזדונות מתהפכים לזכויות.

לו. כשאדם רוצה להיות דוקא צדיק גמור°, קשה לו להיות בעל תשובה°. על כן ראוי לו לאדם, שתמיד ישם אל לבו את השאיפה להיות בעל תשובה° שקוע ברעיון התשובה ושואף להתגשמותה המעשית, ואז תוכל תשובתו להרים אותו למעלה, עד מדת צדיקים גמורים, ולמעלה מזה.

לז. בעל תשובה מכרח ללכת בדרך עילונים, בארחות חסידות ומחשבה קדושה°. אכן ישנם אנשים כאלה שנולדים בטבע להיות אפשו להם להיות צדיקים מעקרים°. והם גם אם נזדמנו שחטאו ועושים תשובה, יכולים אחר תשובתם להיות בארחות חיים בדרך צדיקים דמעקרא°, לא בתגברת להבת קדשה נפרת וחושקות תדירה. אבל אותם שמטבעם יש בהם נשמות כאלה, שתמיד הם צריכים לתשובה, הם הם הקרואים להיות חסידים ואנשי קדש.

להיראה - יראת ה', היחס הנכון לקב"ה. **הזרחה הפללית** - השפעות כלליות. **חוג המעשה המצומצם** - פרטי המעשים שהאדם מורגל בהם. **דוקא צדיק גמור** - שאין לו נפילות כלל. **קשה לו להיות בעל תשובה** - בעל ניסיונות ומאבקים, נפילות וניצחונות. **השאיפה להיות בעל תשובה** - בעל שאיפה תמידית להתקדמות ותיקון. **בעל תשובה מכרח וכו'** - בעל תשובה צריך להטות את מעשיו להנהגה חדשה ועוצמתית בקדושה. **דמעקרא** - ככתחילה.

ביאורים

לכולנו קורה שלפעמים אנו מאוכזבים ממצינו הרוחני. אנו מרגישים שיכלנו לעשות יותר מצוות ומעשים טובים, ללמוד יותר תורה, ולפעמים גם כואבים על חטאינו. התגובה הטבעית היא לתקן את החסרונות באופן נקודתי: לשנות את מעשינו הרעים ולתכנן כיצד להרבות מעשים טובים ולימוד תורה. עבודה זו כוללת הרבה פרטים ולכן דורש כוחות רבים. אמנם הרב קוק מודריך אותנו באופן שונה. המעשים הינם רק תוצאה של מחשבות האדם, לכן נכון יותר יהיה לרומם את 'השורש' ומתוך כך כל המעשים הפרטיים ישתנו. על ידי לימוד 'אמונה' מחשבתו של האדם מתעלה. הוא מפנים וחוקק במחשבתו שהוא עבד ה', ושהוא חלק מעם ישראל שהקב"ה ייחדו בדרך חיים קדושה ומיוחדת. מתוך מחשבות אלו מעשיו ישתנו בתכלית שכן הוא עסוק הוא בביטוי מעשי של הרעיונות הגדולים הגנוזים במחשבתו.

בזמן שבית המקדש היה קיים, החוטא היה מביא קורבן. הקורבן אינו 'קנס' על החטא, אלא אמור להביא את האדם לעבור תהליך פנימי שירומם את תפישתו ומחשבתו. בעוד שהבאת הקורבן גורמת לתהליך התיקון הפנימי רק באופן עקיף, 'עבודת המחשבה' מכניסה את האדם אליו באופן ישיר. על כן גדולה וחשובה היא 'עבודת המחשבה' יותר מהקורבנות.

רוב האנשים יחוו שהם זקוקים לתיקון ולתשובה רק אם חטאו או שמיעטו בעשיית הטוב. אולם בגלל מעלתם העליונה של הצדיקים העליונים, יש להם 'חיישנים' רגישים יותר. הם חשים 'פגם עצום' אף כאשר כוונתם בעבודת ה', ואופן מעשיהם אינם בתכלית השלמות.

ישנן שתי בחינות בעבודת ה': 'העבודה מאהבה' בא מודגשת השמחה והדביקות בעבודת ה'. ו'העבודה מיראה' בה מודגשת ההכנעה לפני ה' כעבד לפני אדונו. שתי בחינות אלו צריכות להופיע יחד בעובד ה' באיזון מדויק התואם את המקום, הזמן ותכונותיו של האדם. הצדיקים העליונים יחוו שם איזון בין שתי בחינות אלו, ומתוך תשובתם ישוב הסדר הראוי.

הרחבות

• מה הקשר בין אדם המחדש בתורה לבין מי שמקריב קרבן?

המביין דבר מתוך דבר - מחשבה דילה קמי קדשא בריהו הוא מפל קרבניו ועליון. הדברים הללו, שמקורם בזוהר הקדוש, מחייבים הבנה. מדוע ישנו קשר בין אדם המחדש בתורה לבין אדם המקריב קרבן?

על אף שבני האדם שווים בדברים רבים, לכל אדם יש את כוחותיו הרוחניים המיוחדים לו. בזמן הקרבת הקרבן, האדם עצמו הוא כביכול הקרבן המוקרב, והקרבן כאילו עומד במקומו. וכדברי המהר"ל שהאדם בהבאת קרבנותיו - 'מוסר עצמו אל ה' יתברך' [נתיב העבודה פרק א]. נמצא, שבהקרבת קרבן ניתנת לאדם הזדמנות להקריב את כל עצמיותו המיוחדת לקב"ה.

גם בלימוד תורה, על אף שאנשים רבים עוסקים בתורה ישנו ערך מיוחד דווקא לחלקו של כל אחד בתורה, וכדברי הרב קוק: "כל הלומד תורה הוא מוציא מהכח אל הפעל את מציאות חכמתה מצד נפשו, ובדאי אינו דומה האור המתחדש מצד חבור התורה לנפש זו לאור הנולד מהתחברותה לנפש אחרת, ואם-כן הוא מגדיל התורה ממש בלמודו, וכיון שהקדוש ברוך הוא רוצה שיגדיל תורה, הדרך הישר הוא שילמד האדם מצד אהבתו את האור הגדול, שרוצה השם יתברך בגלוי מציאותו, שיתגדל יותר ויותר. ומכל-שכן לחדש בתורה, שהוא ודאי הגדלת התורה ממש באור כפול" [אורות התורה ב א].

נמצא שגם בלימוד תורה וגם בהקרבת קרבן, זוכה האדם לגלות את הקדושה המיוחדת לו ולעצמותו, ועל זה אמרו בזוהר הקדוש שהמחדש והמביין דבר מתוך דבר, גדול מכל הקרבנות.

שאלות לדין

- א. מדוע יש ערך כל כך גדול ל'ציורים' שכליים עליונים?
- ב. מדוע תיקון העולם כולו תלוי ביסוד המחשבה?

לח. יש שהרוח נופל בקטנותו, ואין האדם מוצא בנפשו נחת רוח, מפני מעוט המעשים הטובים שלו ומפני חשבון עוונות ומעוטי שקידת התורה, וצריה האדם להתאמץ בסוד המחשבה, וידע כי "המביין דבר מתוך דבר - מחשבה דילה קמי קדשא בריהו הוא מפל קרבניו ועליון", אם פן יש למחשבה קדושה וציורים שכליים עליונים כל סגלות הקרבנות וכל סגלות העבודות המעשיות השכיכות להן, והוא הדין כל סגלות התורה המעשית שבפיה ודבור של גופי תורה המכונים כנגד הקרבנות ונמשכים מהם, ויתחזק מאד במה שלפעמים יש שמעוט המעשים והלמודים בפעל בא לו רק מפני נטייתו הגדולה לרזא דמחשבה, ויכול להיות שהרבה חלקים מנפילותיו הם באים מפני שלא החשיב כראוי את יסוד מחשבתו. על פן יתאמץ יותר בבינה פנימית להבין, כי תקון העולם פלו ורפואות כל הנפשות פלן, הפל תלוי ביסוד המחשבה, וירומם את מחשבתו עד כמה דאפשר לו ויתעלה לתשובה מאהבה פנימית, "אשרי העם ידעי תרועה ד' באור פניו יהלכון".

לט. ישנם צדיקים פאלה, שלא די ששפשמחסרים רגע אחד את השעור המלא והחי, לפי ערפם, מהדבקות האלהית העליונה, הם מרגישים את נפשם בעמק צרת החטא, ומתקנים את משבירם על ידי תשובה עלאה, על ידי תשובה מלאה, אדירה וגדולה, אלא שגם אם הדבקות תהיה ממלאה רק מצד אחד, מיראה לבד או מאהבה לבד, הם מרגישים בזה כבר פגם עצום ופריק של חבור הסדר האלהי בעולם. ונפשם עורגת לאחז במדת התשובה העליונה, לתקן את הקלקול. והצדיקים העליונים, מלאי החסד והרחמים האלהיים על כל היצור, על כל העולמים וכל אשר בהם, מראש עד סוף, אלה הנאצרים בגבורה ונעטרם בתפארה, בתפארת אמת, הם מרגישים את אי שווי המשקל שבמערכת הדבקות המזקקה שלהם, וגם אם המזוג של היראה עם האהבה לא יהיה נושא את המשקל השווה הראוי לו, אם חלק אחד יכריע יותר מדי על חבור, הם שבים בתשובה ועולים עד המקום העליון, שמשם משתפכים האוצרות אשר לשפעת הקדש, ומוצאים הם את המשקלת הקדושה העליונה במקומה, ומתקנים הם את פגם הצליעה של ירה יעקב, והולכים במישרים, "רגלי עמדה במישור, במקהלים אברך ד'". אלה הם הישרים אשר סוד ד' אליהם תמיד יגלה, "ואת ישרים סודו", אשר מזוי הציור של שאיפת יקרת מעלתם מתמלאה כל נפש חוקרת הוד וחיים, "וחקר כבדם פבד".

תשובת הצדיקים העליונים

בקטנות - ללא חיוניות ושמחה וללא השתוקקות ושאפה בעבודת ה'. **בסוד המחשבה** - עצם המחשבות הטובות והרצונות הנעלים יש בהם מעלה ותיקון גדול. **מחשבה דילה וכו'** - מחשבות חשובה לפני הקב"ה מכל הקורבנות והעולות. **לרזא דמחשבה** - לסוד המחשבה, מחשבות פנימיות. **שפשמחסרים וכו'** - שמרגישים אפילו בחיסרון של רגע אחד ללא דבקות גמורה בה'. **הדבקות תהיה וכו'** - הדבקות המעולה משולבת מאהבת ה' ומיראת ה' ואם רק אחד מהם מופיע הצדיק חס בחיסרון זה. **המזוג** - השילוב והאיזון. **ירה יעקב** - יעקב רומז למידת 'התפארת' שיש בה איזון בין החסד לגבורה. **במישרים** - בדרך האמצע והישר. **מזוי הציור וכו'** - ההתבוננות בדרגת צדיקים אלו, מקרינה על המתבונן.

ביאורים

בפרק זה מברר הרב קוק מהם היסודות השונים העומדים בבסיס תהליך התשובה. בין היסודות מצביע הרב על בקשת האמת, עליו הרצון, הכרת החטא ועוד. הפסקה הראשונה מלמדת אותנו על הקשר בין הכרת האמת לתשובה. השקר, כידוע, אין לו רגליים. משמעות הדבר היא שהשקר איננו מחזיק מעמד לאורך זמן. הוא יכול להתמיד למשך זמן מוגבל בלבד. האמת, לעומתו, יכולה להיעדר לפעמים למשך זמן מסוים, אך סופה שתתגלה. ההכרה שעולמנו מואר מאור האמת האלוהית, מולידה את הרצון לשוב בתשובה. ההנחה היא שכל סטייה מן האמת האלוהית היא רק 'צל חולף'. אין סיכוי שמהלך המתנגד לרצון ה' יחזיק מעמד לאורך זמן. לכן, מתעורר באדם רצון לשוב אל האמת ולדבוק בה, לשוב אל מה שנצחי וקבוע ולא אל העראי והחולף. תנועה פנימית זו היא תשובה מאהבה. המניע להזנחת החטא הוא ההבנה שהחטא איננו דבר בר קיימא, אלא סוג של אשליה שעתידיה להתפוגג. בפסקה ב' הרב קוק מלמדנו מהו מרכז האישיות של האדם אשר ראוי להתייחסות מיוחדת. הרב מלמד, שהרצון הוא עיקר מרכז האישיות. כאשר הרצון האנושי עולה מעלה - אין קץ לטוב שנובע ממנו. לעומת זאת, אין מצב נורא יותר מאדם שרצונו שפל ועכור. בכך מצביע הרב על הנוק הנורא שמביאה תרבות שעיקר עיסוקה הוא במישור החיצוני (=טכנולוגי, תעשייתי וכדו') של החיים. תרבות זו מניחה את הרצון בגסותו הבהמית. במצב זה, היכולת רבה אך השימוש ביכולת זו מוביל אל תאוות שפלות ושאר רצונות נמוכים. לכן, חשוב לזכור שהתשובה היא קודם כל - עליו הרצון. העלאת שאיפות החיים למקום עליון ומתוקן יותר.

הרחבות

• אמונה ומדע - השלמה הדדית

שָׁפַל עֲמַל הַמַּדְעַע צָרִיף שִׁיחֵיהָ מִכֶּן אֶל הַיְסוּד הָאִידיאָלִי לְתוֹן לְרָצוֹן הָאָנוּשִׁי אֶת הַפְּנִים הַיּוֹתֵר טְהוּרִים הָרְאוּיִים לוֹ. בפסקה זו הרב קוק מסביר להיכן צריך המדע לכוון את כוחותיו. הסתכלות חיובית זו על עבודת המדע מוצאת ביטוי במקום אחר: "האמונה נותנת את המגמה של היש, והמדע את הדרכים איך מכיירים ותופסים אותה. אם יתעצל האדם בהישירת הדרכים, תתעלם ממנו המגמה, ואם יחדל להיות עורג אל המגמה, יאבדו כל הדרכים את ערכם, וסופם להתעוות. הצד המדעי שבאמונה הוא תמיד בערך של דרך למגמה, והצד האמוני שבמדע הוא הערך המגמתי של הדרך" [שמונה קבצים, קובץ א תקע"ט]. לפי דברי הרב קוק, האמונה מעניקה לאדם את ההבנה שלעולם יש משמעות והוא מתקדם לכיוון מטרה מסוימת, והמדע מעניק לאדם את הכלים שיעזרו לו להבין משמעות זו.

כיוון דומה מופיע ב'אורות האמונה', שם הרב קוק מסביר ש"הבקורת המדעית הקרה, והאמונה הפיוטית הנלהבה" יוצרים יחד את רוח האדם. מחד גיסא, אמונה לוחטת ותשוקה לקודש, ומאידך גיסא, כלי מחקר קרים לניתוח והבנת המציאות האלוהית.

שאלות לדין

- א. 'הרגשת האמת היא יסוד התשובה' - איזו משמעות יכולה להיות לדברים אלו בחיים שלנו?
- ב. מדוע האמת קשורה במיוחד לשעת השינה?

לעילוי נשמת צבי בן ר' שמריהו הי"ד

עצמינותו - עצמינות הרצון התפוך להיות אידיאלית, מושלמת. **זהמת עבודה זרה** - בעבודה זרה אין את עליו הרצון אל האלוהים כי אם שעבודו אל רצונות נמוכים. **אשר דם ירדפנה** - מביאה לידי שפיכות דמים. **התכונה** - המידה, תכונת הנפש. **מעמק עכור לפתח תקנה** - [הושע ב יז] עמק שהיה מושחת (מקולקל הוי"ו) 'הפוך למקום טוב. **תלואים למשובתי** - [הושע יא ז] למרות הצרות, עם ישראל תלויים ומסופקים אם לשוב אלי בתשובה. **משבה ישראל** - המורדת.

פרק טו יסודות התשובה לפרט ולכלל

א. הרגשת האמת היא יסוד התשובה. ההפכה, שהעולם פלו וכל הופעותיו הוא רק הִזְרָחָה^א אור האמת ממעטה לבושו^ב של אור האמת המחלטה^ג האלהית, משרישה בלב אהבת אמת בהירה, וכל הבטאה מנגדת^ד ליסוד האמת, בין שהיא בדבור בין שהיא בתנועה ובמעשה, הרי היא נטולה מן העולם, עבודה מהפציאיות^ה ומסלקה^ו מן החיים. והבקרת העצמיית^ז, כשהיא חודרת יפה בתוכייתה של הנפש ומבררת יפה את כל הנעשה וההגוי^ח, היא מעמקת את החרטה על כל העדור^ט מאור האמת שבהופעות החיים של האדם, ומרגישה את הנוול^י, את הפעור ואת האפסיות שלו. ושָׁב הָאָדָם אֶז בתשובה מאהבה אל אור האמת. ותלמיד חכם גם כן מבעי ליה למימרו חד פסוקא דרחמי^{יב} בעלותו על ערשו^{יג}, להפקיד רוחו^{יד} למקור האמת, להחליף כח לעבודת האמת בתורה דכתוב בה אמת^{יז}, כגון: "בִּידָךְ אֶפְקִיד רוחי פְּדִיתָה אוֹתִי ד' אל אמת".

ב. הישרות והטהרה אומרת, שָׁפַל עֲמַל הַמַּדְעַע צָרִיף שִׁיחֵיהָ מִכֶּן אֶל הַיְסוּד הָאִידיאָלִי^א לתן לרצון האנושי את הפנים^ב היוֹתֵר טְהוּרִים הָרְאוּיִים לוֹ, לְעַדְוֹ אֶת הָרָצוֹן, לְאִמְצוֹ, לְקַדְשׁוֹ, לְטְהוֹ, לְהַרְגִילוֹ בַחֲנוּכִים שׁוֹנִים שִׁתְּהִיָּה שְׁאִיפְתּוֹ תְּמִיד רוֹמְמָה וְשִׁגְיָה^ג. יתעסקו המדעיים^ד איך להוציא מן הפח אל הפעל את כל הפרטים, שהרצונות הטובים והישרים השולטים בעולם שאֵפִים אֵלֵיהֶם, וְהֵם הֵם פֶּלַח צָרְכֵי הַחַיִּים הַהִגּוֹנִים הַחֲמִירִים וְהַרוֹחֲנִים, אֲבָל מְרוֹם פְּסָגָתוֹ מְטָרְתֵם הַפְּלִיט צָרִיף לְהִיּוֹת עֲדִינּוֹתוֹ שֶׁל הָרָצוֹן עֲצֵמוֹ, בהירותו השכלית של הרצון והתאדליות עצמיית^ה.

ואוי לה לְאִנּוּשִׁיּוֹת פְּלָה כְּשֶׁהִיא סְרָה מְדַרְךָ הִשְׁרָה, וְתַחַת לְיִסֹד אֶת הַמְּרֻפָּז שֶׁל כָּל הַהִשְׁלָמוֹת עַל הַבְּסִיס שֶׁל עֲלֵיו הָרָצוֹן, תִּנְיִחַ אֶת הָרָצוֹן עֲצֵמוֹ בְּגִסּוֹתוֹ, בְּלֹא עֲבוּד וְעֲלוּי, וְכָל עֲמָלָה יְהִיָּה רַק לְמֹלֵא אֶת הַתְּאֻוֹת הָרָצוֹנִיּוֹת, שֶׁהֵן זֹרְמוֹת פְּנַחַל גְּפְרִית, וְכָל מִינֵי גִיהֶנֶם שׁוֹלְטִין בָּהֶן. אֶז נּוֹפְלֵת הִיא הָאִנּוּשִׁיּוֹת בְּכִלְלוֹתָהּ בְּרִשְׁתָּהּ הַנּוֹרָא וְהַמְּכַרֵּךְ שֶׁל זְהַמַּת עֲבוּדָה זָרָה^א, אֲשֶׁר דָּם יִרְדְּפָנָה^ב, וּמִפְּעֵמָקִים תִּקְרָא אֶל אֵל אֱלֹהֵי אֲמוֹת, לְשׁוּב אֶל הַתְּכַנְנָה^ג הַקְּדוּשָׁה שֶׁל יְסוּד הַהִשְׁתַּדְּלוּת הַפְּלִיט לְעֲלֵיו הָרָצוֹן. וְ"אֶז תִּקְרָא וְד' יַעֲנֶה תִּשְׁעֶנּוּ וְיֵאמַר הַגִּי" כִּי "קְרוֹב ד' לְכָל קְרָאֵיו לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאָהוּ בְּאֲמוֹת". וְזֶהוּ כָּל יְסוּד הַתְּשׁוּבָה: הַתְּעֻלּוֹת הָרָצוֹן וְהַשְׁתַּנּוּתוֹ לְטוֹבָה, לְצִאת מַחֲשָׁה לְאוֹר וּמִעֲמָק עֲכוּר לְפִתַח תְּקוּהָ^ד. וְעַמֵּי תְלוּאִים לְמִשְׁבֵּתֵי^ה, "שׁוּבָה מְשֻׁבָה וְשָׂרְאֵל", "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ד' אֱלֹהֶיךָ".

העולם פלו... הוא רק הזרחה - העולם כולו נברא מהארה. **ממעטה לבושו** - לבוש חיצוני. **המחלטה** - המוחלטת. **הבטאה מנגדת** - התבטאות המתנגדת. **עבודה מהמציאות** - במהותה היא דבר שיעבור ויעלם מן המציאות. **מסלקה** - מסולקת במהותה. **הבקרת העצמיית** - הביקורת, חשבון הנפש של האדם על עצמו. **ההגוי** - הדיבור והמחשבה של האדם. **העדור** - נעדר, חסר. **הנוול** - הקלקול. **ותלמיד חכם וכו'** - הגמרא אומרת (ברכות ה ע"א) לגבי קריאת שמע שעל המיטה שגם תלמיד חכם שתורתו מגינה עליו, צריך לומר פסוק אחד של רחמים כגון בידך אפקיד רוחי וגו' שעניינו לכוון עצמו מחדש אל האמת. **ערשו** - מיטתו. **להפקיד רוחו** - אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה. **תורה דכתוב בה אמת** - התורה נקראת אמת. **היסוד האידיאלי** - היסוד הרוחני שבמציאות. **הפנים** - הצורה. **לעדו** - להפוך את הרצון לעדין. **לאמצו** - לחזקו. **בחננוכים שונים** - באמצעות דרכי חינוך שונים על מנת... **שגיבה** - חזקה. **יתעסקו המדעיים** - תפקידים של המדעיים העוסקים בפינוח העולם ושכלולו. **מרום פסגתו** - השיא, גובה המטרה הכללית. **והתאדליות**

